

яку В. Тернер називає структурою, він знаходить глибинний зв'язок між людьми, який позначає терміном «комунітас». Останній висвітлюється у ритуалах ініціації, міленаристських рухах, революціях тощо та постає рівністю, братерством, екзистенційною єдністю людей.

Актуалізація С. в сучас. думці пов'язана, з одного боку, із становленням нових нац. д-в, а з іншого — з глобалізацією та виникненням мультикульт. сусп-в. Нац. С. ґрунтується більшою мірою не на понятті громадян. нації (яка радше виконує функцію легітимації влади через визнання дем. нар. суверенітету), а на «етніцистському» образі нації як спільноти, що об'єднується родинними зв'язками та спільною історією. Глобалізація ж загострює проблему співіснування та збереження різноманітних колект. ідентичностей — культ., мовних, реліг., етн., нац., регіон. тощо. Сучасні неоліберальні та постмодерні концепції вважають С. способом панування спільноти над індивідом. За К. Поппером, колект. С. як витвір історизму веде до закритого сусп-ва. Р. Рорти вважає, що до авторит. політ. доктрин веде не сама С., а її метафізичне обґрунтування як сутності людини та практики її реалізації. На відміну від неолібер. та постмодерної думки, які звинувачують просвітницький проект солідаризації сусп-ва у сприянні появі тоталіт. режимів, комунітаристи критикують лібералізм за руйнування спільних цінностей як «горизонту» соціалізації індивіда. К. О. Апелі і Ю. Габермас обґрунтовують проект соціальної інтеграції сучас. сусп-ва за допомогою рац. дискурсу щодо цінностей, регулятивним ідеалом якого постають «апріорна комунікативна спільнота» (К. О. Апелі) або «ідеальна мовленнєва ситуація» (Ю. Габермас), що передбачає відсутність у структурі комунікації відносин панування. Як принцип ідеології та політики С. виникає та розвивається у 20 ст. політ. партіями «лівого» спектру. Комуністи визнають С. у формі пролет. інтернаціоналізму, а СРСР та його союзники розглядали її як допомогу ін. комуніст. партіям та д-вам у справі будівництва соціаліст. або народно-дем. режимів. С. є гол. цінністю с.-д. ідеології та ключовим програмним положенням с.-д. партій, а також Соціаліст. інтернаціоналу. Соціал-демократи розглядають С. як принцип соціально-екон. політики, що полягає у вирівнюванні соціально-екон. позицій індивідів та допомозі різним верствам населення, насамперед пенсіонерам, інвалідам, молоді, дітям тощо через механізми перерозподілу доходів, страхування, пенсійного забезпечення, держ. підтримки освіти та медицини. Така політика набула реального змісту разом із становленням ідеології та практики «держави всезагального добробуту» в західноєвроп. країнах, Канаді тощо.

Літ.: Тернер В. Символ і ритуал. М., 1983; Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Про метод в социологии. М., 1995; Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие. М., 2000; Giddens A. The Third Way. New York, 1998. Н. Амелеченко

«СОЛІДАРНІСТЬ» — незалежна самоврядна профспілка у Польщі, що виникла 1980 з метою захисту прав робітників і перетворилася на масовий рух громад. спротиву у ПНР. «С.» постала з об'єднання численних страйкових к-тів, які виникли у зв'язку з екон. кризою у ПНР наприкін. 1970-х. Після підвищення цін на осн. продукти у лип. 1980 в Любліні. воеводстві почалися страйки. Протести спалахували спонтанно в різних регіонах країни, але страйкові к-ти не мали між собою зв'язку, що дозволяло владі швидко приборкувати протести і пропонувати робітн. колективам вигідні для неї умови.

Черговий робітн. протест спалахнув 14.08.1980 на Гданс. суднобудівному заводі з вимогами повернути до роботи двох робітників — Анну Валентинович та Леха Валенсу, а також підвищити зарплату та встановити пам'ятник розстріляним під час протесту 1970 робітникам. Страйк охопив все польс. Побережжя. Влада намагалася запобігти поширенню страйку на решту країни і відключила телефонний зв'язок з Побережжям. Однак це не перешкодило розповсюдженню інформації на хвилях радіо «Свобода» («Вільна Європа»). Вночі з 16 на 17.08.1980 з метою координації дій робітники заснували Страйковий к-т заводів Побережжя, який висунув 21 вимогу, першою з яких було заснування незалежної профспілки; ін. мали соціальний, екон. та політ. характер (зокрема, гарантія свободи слова). 17.08.1980 вимоги робітників було розміщено на брамі суднобудівного заводу ім. Леніна. У цей же день під брамою пройшла перша літургія, в якій взяли участь і робітники, і — по той бік паркану — мешканці міста. Це була перша масова демонстрація солідарності зі страйкуючими робітниками. На допомогу прибули на завод відомі опозиціонери (Броніслав Геремек) та катол. діячі (Тадеуш Мазовецький, згодом, у 1989, — перший прем'єр-міністр незалежної Польщі). Вимоги робітників здавалися комуніст. владі радик. і неприйнятними. Проте вони — всупереч твердженням пропаганди — не мали на меті повалення держ. ладу. 31.08.1980 представники влади підписали угоду про порозуміння з робітниками Побережжя, що викликало у всій країні ентузіазм. З 01.09.1980 по всій Польщі почали масово виникати нові, незалежні від влади профспілки. Загальнопольс. профспілку «С.» зареєстрували 10.11.1980 у Варшаві. Рух став масовим: вже у 1981 «С.» налічувала 10 млн членів. Водночас набула поширення незалежна преса (місц. газети при заводських к-тах «Солідарності», а також центр. видання — тижневик «Солідарність», гол. редактором якого став Тадеуш Мазовецький). У груд. 1980 у Гданську встановили пам'ятник жертвам протесту 1970. «С.» добилася виконання головних з 21 вимоги, висунутих у серп. 1980. Попри намагання лідерів «С.», зокрема Л. Валенси, вгамувати протести, які виникали в різних регіонах країни, напруга постійно зростала. Однією з причин була відмова з боку влади зареєструвати спілку індивід. фермерів «С.» навесні 1981, іншою — побиття «невідомими» регіон. діячів «С.». Вплив мала й загальна екон. ситуація, з постійною нестачею осн. продуктів («голодні марші» 1981). Цю напругу підсилювала загроза зовн. військ. втручання, про яку систематично нагадувала сусп-ву комуніст. влада. Навесні 1981, під час чергової хвилі страйків, на тер. Польщі відбулися маневри військ країн Варш. договору під назвою «Союз 81». Після розмови без свідків з прем'єр-міністром М. Раковським Л. Валенса вирішив зупинити загальнопольс. страйк, що радикалізувало настрої частини діячів «С.» і стало початком розколу руху. Додатково напругу підсилили замах на найбільший авторитет поляків — папу Іоана Павла II 13.05.1981. Загальнопольс. з'їзд «С.» у верес. та жовт. 1981, в якому взяло участь 900 делегатів від місц. орг-цій, обрав головою «С.» Л. Валенсу, а також прийняв програму діяльності «Самоврядування Речі Посполитої». 1-й з'їзд ухвалив численні докт-ти, зокрема звернення до робітників Сх. Європи із закликом до спільної боротьби за права трудящих та свободу творити незалежні профспілки. У відповідь комуніст. влада у країнах тодішнього «соціаліст. табору» організувала масові мітинги протесту

та публікації у *ЗМІ*, в яких діяльність «Солідарності» засуджувалася. Завдяки цьому про неї дізналися гр-ни ін. соціаліст. країн. У жовт. 1981, під час пленуму ЦК ПОРП, 1-го секретаря С. Каню змінив ген. В. Ярузельський. Відтоді підготовка до силового вирішення конфлікту набрала обертів. Останній як голова Військ. ради нац. спасіння вночі 13.12.1981 запровадив у ПНР *військовий стан* (це, зокрема, означало масові арешти діячів «С.», заборону зібрань, жорстке обмеження свободи слова, закриття всіх осередків «С.»). Проти громад. руху спротиву черговий раз комуніст. влада використала силу (понад 100 тис. озброєних солдатів та міліціонерів, тисячі танків та бронетранспортерів). Чисельність загиблих досі не встановлено. У квіт. 1982 вцілілі від репресій діячі заснували Тимчас. координ. к-т. Почала діяльність нелег. радіостанція «С.», поновлено незалежні підпільні видання. У День Першої Конституції, 03.05.1982, відбулися перші масові демонстрації, брутально розгромлені відділами ОМОН. Упродовж 1980-х масові демонстрації не припинялися. Продовжувалася також підпільна видавнича діяльність, яку влада жорстоко переслідувала. Особливу підтримку діячам «С.» надала у той час церква (кількох особливо активних священиків було таємно вбито, зокрема Єжи Попелюшка). Велика підтримка надходила також з-за кордону. У 2-й пол. 1980-х, завдяки новому політ. курсові в СРСР (*«перебудова»*), послабився також режим у ПНР. У 1986 звільнили 225 політ. в'язнів. Діячі «С.» масово виходили з підпілля. Натомість погіршувалося екон. становище. Усе це спричинилося до виникнення чергової хвилі страйків у 1988. Після невдалої спроби їх силового подолання восени 1988 комуніст. влада запросила до переговорів Л. Валенсу. У груд. 1988 було створено 100-особовий Громад. к-т при голові «С.». Розпочатий «Круглий стіл» представників влади та опозиції мав на меті відновлення легальної діяльності «С.» і тривав з 06.02 по 05.04.1989. Він призвів і до оголошення перших, почасти вільних, *виборів* (04.06.1989). 24.08.1989 постав перший некомуніст. уряд у країнах соціаліст. табору. «С.» поновила свою діяльність, однак ніколи вже не була настільки масовим та впливовим рухом як у 1980–81. Екон. реформи нового уряду, створеного діячами «С.», змінили обличчя Польщі, але водночас спричинилися до загострення соціальних процесів.

Літ.: Timothy Garton Ash: *The Polish Revolution, Solidarity 1980–82*. New York, Scribner, 1984; Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. *Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів*. Львів, 2002.

О. Гнатюк

СОЛОН (бл. 638 — 559 до н. е.) — реформатор, держ. діяч і законодавець. Вважав, що *держава* потребує передусім законного порядку, що порядок і закон — найбільше благо для поліса в умовах гострої політ. боротьби між афін. демосом і знаттю, багатими і бідними, боржниками і кредиторами. За походженням належав до знатного, але збіднілого роду нащадків царя Кодра, а за способом життя — до середніх прошарків. Аби поправити своє матер. становище, займався заморською торгівлею, яка принесла йому багатство. Повернувшись на батьківщину, став підтримувати народ у його конфлікті з афін. аристократами, хоча сам належав до їх числа. Він прославився як обдарований промовець і мудрий радник. В історії виникнення і розвитку старогрец. політ. поглядів належав до раннього періоду (9–6 ст. до н. е.), що пов'язаний з часом становлення старогрец. *державності*. У цей період спостерігається раціоналізація політ. уявлень у творчості Гомера, Гесіода і особливо «семи мудреців», серед яких був і С.

Особливої уваги заслуговує його творчість, яка сприяла виникненню політ., філос., етичних і правових поглядів. У своїх віршах і промовах закликав народ і аристократів до взаємних поступок заради заг. блага Афін. Саме це допомогло у війні з Мегарами за Саламін, коли влада змушена була відмінити кабальні закони, а очолювані С. війська розбили мегарців та оволоділи Саламіном. Він був обраний першим архонтом і наділений широкими повноваженнями. У 594 до н. е. видав нові закони і здійснив суттєві реформи соціально-політ. ладу афін. поліса, заклавши основи афін. рабовласницької демократії. Скасував приватні та держ. борги, кабалу за минулі борги, заборонив на майбутнє забезпечення позики особистою кабалою. Вищою законод. владою в Афінах стало нар. зібрання. Охорона законів і нагляд за їх виконанням доручалися ареопагу. Нар. суд став складатися з усіх гр-н (суд присяжних), ставши доступнішим для всіх вільних гр-н. Закон надав право наймати посередника, який міг вести справи за гр-на, що дозволяло брати участь в суді ширшим верствам гр-н. Також провів уніфікацію метричних і вагових стандартів, замінив егінську монету на євбейську, затвердив існування торг. співтовариств. Запроваджена ним цензова демократія була пронизана ідеєю компромісу знаті та демосу, багатих і бідних. Архонт відкрито виявляв небажання потурати надмірним претензіям однієї зі сторін на шкоду ін. Обидві сторони сприймали його з довірою: заможні — як людину шляхетну, а бідні — як чесну. Закони С. мали діяти протягом ста років, але своїми реформами законодавець не догодив жодній зі сторін. Через 30 років у Афінах встановилася тиранія Пісистрата, який поставив себе вище за закон, але відмінити «солонів порядки» так і не наважився. І після вигнання «Пісистратового сімейства» афіняни зберегли більшість «солонів законів», визнаючи їх автора засновником афін. демократії.

Літ.: Нерсисянц В. С. Политическое учения Древней Греции. М., 1979; Muller R. Polis and Republic: Studien zum antiken Gesellschafts und Geschichtsdenken. Weimar, 1987; Лозовицький О. С. Генеза гуманістичної ідеології Епохи Відродження // *Історія України*. 2003. № 21–22.

О. Лозовицький

СОМКО́ Яким Семенович (бл. 1610 — 18.09.1663, Борзна) — держ. і військ. діяч, наказний гетьман Лівобер. України у 1660–63. Полковник Переясл. полку у 1660–62. Призначений на посаду наказного гетьмана універсалом Ю. Хмельницького восени 1660. Виступив проти укладеної Чуднів. угоди 1660 між Чигирином і Варшавою. Весною 1661 очолював війська Лівобер. України під час відбиття нападу підрозділів Речі Посполитої. В умовах факт. розколу України виступив претендентом на лівобер. гетьманство. На Козелец. раді 1662 обраний повноправним гетьманом Лівобер. України, але моск. цар *Олексій Михайлович* не затвердив цього рішення через незалежницьку політику наказного гетьмана, який виступав не лише проти влади короля Речі Посполитої, а й проти засилля царс. воевод на Лівобережжі. С. вів переговори з урядом Ю. Хмельницького про об'єднання України під єдиною булавою. На Ніжинській (Чорній) раді 1663 знову виступив одним з претендентів на гетьман. посаду, але програв і був заарештований прихильниками свого опонента кошового отамана І. Брюховецького за надуманими звинуваченнями. Гол. з них було зберігання С. тексту *Гадяцької угоди* 1658. За тенденційним вироком суду, наказом лівобер. гетьмана І. Брюховецького і за згодою царя